

TIJORAT BANKLARIDA MOLİYAVIY HISOBOTLARNI XALQARO STANDARTLARGA TRANSFORMATSIYA QILISH MASALALARI

Jovbo'riyev Jaxongir To'liqin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

jakhongir1100@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16694696>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) muvofiqlashtirish masalalari yoritilgan. Transformatsiya jarayoni bank tizimida shaffoflikni oshirish, xalqaro moliyaviy bozorlarga integratsiyalashish va investorlar ishonchini mustahkamlashda muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Maqolada transformatsiyaning bosqichlari, mavjud huquqiy asoslar, duch kelinayotgan muammolar hamda xalqaro tajribalar asosida takliflar tahlil qilinadi. Statistik ma'lumotlar asosida O'zbekistondagi amaliy jarayonlar va istiqbolli yo'nalishlar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, moliyaviy hisobot, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), transformatsiya, buxgalteriya hisobi, moliyaviy shaffoflik, bank tizimi, xalqaro integratsiya, auditorlik, malakali kadrlar.

ISSUES OF TRANSFORMATION OF FINANCIAL STATEMENTS TO INTERNATIONAL STANDARDS IN COMMERCIAL BANKS

Abstract. This article discusses the issues of harmonizing financial statements in commercial banks of the Republic of Uzbekistan with International Financial Reporting Standards (IFRS). The transformation process is recognized as an important factor in increasing transparency in the banking system, integrating into international financial markets, and strengthening investor confidence. The article analyzes the stages of transformation, existing legal frameworks, problems encountered, and proposals based on international experience. Based on statistical data, practical processes and promising directions in Uzbekistan are indicated.

Keywords: Commercial banks, financial reporting, International Financial Reporting Standards (IFRS), transformation, accounting, financial transparency, banking system, international integration, auditing, qualified personnel.

Kirish

Bugungi kunda dunyo moliyaviy tizimida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari korxona va tashkilotlardan, xususan tijorat banklaridan, moliyaviy axborotning aniq, ishonchli va xalqaro mezonlarga muvofiq yuritilishini talab qilmoqda. Ayniqsa, bank sektori — mamlakat moliyaviy barqarorligining asosiy ustunlaridan biri sifatida — moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va solishtiriluvchanligini ta'minlash orqali investorlar, regulyatorlar va mijozlar ishonchini qozonishi zarur. Shu nuqtai nazardan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (XMHS yoki IFRS) o'tish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biriga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bank tizimini isloh qilish, uni xalqaro moliyaviy tizim bilan integratsiyalashuvini kuchaytirish yo'lida muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, yirik tijorat banklari bosqichma-bosqich xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tishni boshladi. Ushbu jarayon moliyaviy shaffoflikni ta'minlash, xorijiy investorlar bilan ishlashda ishonchli asos yaratish hamda xalqaro moliyaviy institutlar bilan o'zaro hamkorlikni rivojlantirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, transformatsiya jarayoni qator tizimli muammolar, xususan malakali mutaxassislar yetishmovchiligi, mavjud buxgalteriya tizimlarining mos emasligi, normativ-huquqiy tafovutlar va texnik infratuzilmaning zaifligi bilan to'qnash kelmoqda. Bu esa, mazkur jarayonni chuqur ilmiy tahlil qilish va xalqaro tajriba asosida amaliy takliflar ishlab chiqishni taqozo etadi.

Mazkur maqolada aynan shu masalalar — tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish bosqichlari, duch kelinayotgan muammolar, ularning sabablari hamda bartaraf etish yo'llari keng yoritiladi.

Metodologiya: Tadqiqot metodologiyasi — har qanday ilmiy izlanishning asosi bo'lib, o'rganilayotgan masalaning ilmiy jihatdan to'g'ri yondashuvda tahlil qilinishini ta'minlaydi.

Mazkur maqolada tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (XMHS yoki IFRS) transformatsiya qilish jarayoni tizimli yondashuv asosida o'rganildi.

Tadqiqotda birinchi navbatda analitik va solishtirma usullar qo'llanildi. O'zbekiston bank sektorida mavjud buxgalteriya amaliyoti va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari o'rtasidagi farqlar tahlil qilinar ekan, xorijiy mamlakatlar tajribasi bilan solishtirildi. Xususan, Polsha, Qozog'iston va Rossiya kabi mamlakatlardagi banklar tajribasi asosida transformatsiya bosqichlari, davlat ishtirokining darajasi hamda malaka oshirish mexanizmlari o'rganildi.

Shuningdek, empirik usul asosida O'zbekiston bank sektoridagi transformatsiya jarayonlari bo'yicha statistik ma'lumotlar to'plandi. Markaziy bank, Moliya vazirligi, yirik tijorat banklarining yillik hisobotlari va rasmiy bayonotlari asosida IFRSga o'tgan banklar soni, bu jarayonga sarflanayotgan xarajatlar, malaka oshirish darajasi singari ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkichlar asosida amaldagi holat va istiqbollar haqida xulosalar chiqarildi.

Tizimli yondashuv orqali transformatsiya jarayoni bir butun moliyaviy boshqaruv mexanizmining tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqildi. Bu yondashuv moliyaviy hisobotdagi o'zgarishlarning bank faoliyatiga — audit, soliq, aktivlar boshqaruvi, xavflarni baholash kabi sohalarga qanday ta'sir qilishini kompleks baholash imkonini berdi. Ayniqsa, buxgalteriya hisobi va soliq hisobi o'rtasidagi tafovutlar bo'yicha huquqiy moslashuv masalalari alohida ko'rib chiqildi.

Tadqiqot davomida deduktiv va induktiv usullar uyg'unlikda qo'llanildi. Deduktiv yondashuv orqali xalqaro standartlar asosida nazariy jihatlar aniqlashtirildi, induktiv yondashuv esa amaliyotdagi real misollar asosida umumlashtirishga imkon berdi. Bu orqali muammo ildizlarini aniqlab, amaliy takliflar shakllantirildi.

Bundan tashqari, ekspert intervyular va kontent tahlili usullaridan ham foydalanildi.

Ayrim bank xodimlari, buxgalterlar va moliyaviy tahlilchilarning fikr-mulohazalari asosida mavjud muammolar va ularning sabablari chuqurroq tahlil qilindi. Shu bilan birga, xalqaro konsalting kompaniyalari — Deloitte, KPMG, EY va PwC tomonidan e'lon qilingan

tahliliy hisobotlar kontent tahliliga tortildi. Bu hisobotlar asosida xalqaro transformatsiya tajribasining samarali modellarini aniqlash imkoniyati tug'ildi.

Natijada, tadqiqotda nazariy va amaliy yondashuvlar uyg'un ravishda qo'llanildi, bu esa transformatsiya jarayonining har tomonlama tahlil qilinishini ta'minladi. Olingan natijalar asosida transformatsiyani samarali amalga oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish bugungi kunda iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni chuqur o'rganish uchun bir qator nazariy, metodologik va amaliy manbalar asos qilib olindi. Adabiyotlar tahlili uchta asosiy guruhga — xalqaro standartlarni belgilovchi hujjatlar, xorijiy amaliyotga oid ilmiy ishlar va O'zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqotlar — bo'yicha tasniflandi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) bo'yicha asosiy hujjatlar Xalqaro Buxgalteriya Standartlari Kengashi (IASB) tomonidan ishlab chiqilgan. IFRS'ning asosiy konseptual ramkasi (Conceptual Framework for Financial Reporting) moliyaviy hisobotning maqsadi, foydalanuvchilari va sifat talablarini belgilab beradi.

Masalan, IFRS 9 (Financial Instruments), IFRS 7 (Financial Instruments: Disclosures) va IAS 1 (Presentation of Financial Statements) kabi standartlar ayniqsa banklar uchun dolzarb hisoblanadi. Deloitte, KPMG, EY va PwC kabi yirik konsalting kompaniyalari tomonidan e'lon qilinadigan IFRS Implementation Guide va yillik "IFRS Update" hisobotlari mazkur mavzuning amaliy tomonlarini yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro tajribani o'rganishda Polsha (Walińska & Szychta, 2017), Qozog'iston (Akhmetova, 2020) va Rossiya (Borisova, 2019) kabi mamlakatlar tajribasi asosiy o'rinda turadi.

Ularning ilmiy maqolalari va hisobotlarida bank sektori uchun IFRSga o'tishning institutsional va texnik jihatlari chuqur tahlil qilingan.

Jahon banki va IMF tomonidan tayyorlangan ROSC (Reports on the Observance of Standards and Codes) tahliliy hisobotlari mamlakatlar bo'yicha moliyaviy hisobot sifati va IFRSga muvofiqlik darajasini baholaydi. ACCA (Association of Chartered Certified Accountants) va ICAEW (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) kabi tashkilotlar tomonidan chop etilgan metodologik qo'llanmalar va statistik tahlillar ham dolzarb manbalar hisoblanadi.

O'zbekistonda moliyaviy hisobot transformatsiyasi bo'yicha so'nggi yillarda bir qator tadqiqotlar amalga oshirildi. Markaziy bank, Moliya vazirligi, va "O'zsanoatqurilishbank", "Ipoteka-bank" kabi yirik banklar tomonidan IFRS asosida tayyorlangan yillik hisobotlar — transformatsiya jarayonining amaliy ko'rinishini aks ettiradi.

Mahalliy olimlar tomonidan yozilgan maqolalarda, xususan, Karimova N. (2021), Rasulov A. (2022), va Tursunov B. (2023) ishlarida O'zbekistonda transformatsiya jarayonining huquqiy, kadrlilik va texnik muammolari, shuningdek, soliq hisobi bilan bog'liq tafovutlar chuqur tahlil qilingan.

Toshkent moliya instituti va Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universitetida yozilgan magistrlik dissertatsiyalari ham bu boradagi ilmiy bazani boyitmoqda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tomonidan e'lon

qilingan tahliliy axborotnomalarda bank tizimidagi IFRSga o'tish holati va takliflar bayon etilgan. Adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, xalqaro standartlarga transformatsiya jarayoni faqat texnik masala bo'lmay, balki murakkab institutsional, huquqiy va iqtisodiy yondashuvni talab qiladi. Xorijiy manbalar tajriba va metodologik jihatlarni, mahalliy manbalar esa O'zbekistonda mavjud muammolarni yoritadi. Transformatsiya holatini chuqur tahlil qilish uchun ushbu ikki yo'nalishdagi adabiyotlarni kompleks o'rganish zarur.

Tahlil va natijalar

Tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) transformatsiya qilish jarayoni O'zbekiston moliya sektorida chuqur tizimli islohotlarning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu transformatsiyaning tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, bu jarayon nafaqat texnik o'zgarishlar, balki keng ko'lamli institutsional moslashuvni talab qilmoqda.

Mavjud hisobot tizimining mahalliy standartlardan xalqaro andozalarga o'tishi bir qator ijobiy yutuqlarni ta'minlayapti, biroq shu bilan birga qiyinchiliklarni ham yuzaga keltirmoqda.

Birinchidan, O'zbekiston tijorat banklari orasida IFRSga o'tish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Dastlab "O'zsanoatqurilishbank", "Asaka bank", "Ipoteka-bank" singari yirik banklar ushbu standartlar asosida moliyaviy hisobotlarni shakllantirishni boshladi. Ularning tajribasi tahlil qilinar ekan, quyidagi ijobiy holatlarga e'tibor qaratish mumkin: moliyaviy hisobotlarning shaffofligi oshgan, investorlar bilan muloqot yaxshilangan, hamkorlik qilish salohiyati kengaygan.

Ikkinchidan, moliyaviy transformatsiya jarayonida asosiy to'siqlar sifatida malakali kadrlar yetishmovchiligi, axborot texnologiyalarining eskirganligi va soliq hisobi bilan moliyaviy hisobot o'rtasidagi tafovutlar ajralib turadi. Banklarning buxgalterlari ko'pincha OBHS (O'zbekiston buxgalteriya hisobi standarti) asosida ishlashga o'rgangan bo'lib, IFRS konseptual yondashuviga o'tishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu holat trening va qayta tayyorlash dasturlarining keng ko'lamda yo'lga qo'yilishini taqozo etmoqda.

Uchinchidan, texnologik infratuzilma ham transformatsiya jarayonining samaradorligiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'plab banklar hali ham zamonaviy ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlariga to'liq o'tmagan bo'lib, bu esa moliyaviy axborotlarni to'g'ri yig'ish, guruhlash va taqdim etishda texnik cheklovlar keltirib chiqarmoqda. IFRS, ayniqsa, moliyaviy instrumentlar, aktivlar qiymatini baholash va xavfli aktivlarni aks ettirish bo'yicha murakkab hisoblashlarni talab qilgani uchun texnologik moslashuv zarur.

1-jadval

O'zbekiston tijorat banklarining IFRSga o'tish bosqichlari (2020–2024 yillar)

Yil	Transformatsiya bosqichi	Banklar soni	Transformatsiya turi	Auditorlik kompaniyasi	Hisobotning shakllanish darajasi (%)
2020	Diagnostika va tayyorgarlik	2	Pilot loyiha	Mahalliy	30%
2021	Bosqichli o'tish	4	Dual-hisobot (OBHS + IFRS)	Deloitte, KPMG	45%
2022	Rasmiy transformatsiya	7	To'liq IFRS hisobot	EY, PwC	70%
2023	Standartlashtirilgan	10	Faqat IFRS	KPMG,	85%

	amaliyot		asosida	Deloitte	
2024	Integratsiyalashgan transformatsiya	15+	Xalqaro konsolidatsiya (IFRS)	Katta 4 (Big 4)	95%

To‘rtinchidan, normativ-huquqiy tafovutlar ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, soliq hisobi va moliyaviy hisobot o‘rtasida ko‘plab farqlar mavjud bo‘lib, bu banklar uchun qo‘shimcha ish hajmi va ko‘p yo‘nalishli hisobot yuritishni talab qilmoqda. Soliq maqsadlarida OBHS bo‘yicha hisobot topshirilishi, lekin tashqi auditorlar va investorlar uchun IFRS asosida moliyaviy axborot tayyorlanishi tizimda ikki yoqlama yondashuvni yuzaga keltirgan.

Statistik tahlillar asosida quyidagi natijalarni ko‘rish mumkin: 2020-yilda atigi 2 ta bank IFRS asosida to‘liq hisobot tayyorlagan bo‘lsa, 2023-yilga kelib bu raqam 10 taga yetdi. Shu bilan birga, transformatsiya xarajatlari keskin oshib, 2020-yildagi 10,4 mlrd so‘mdan 2023-yilda 36,5 mlrd so‘mga yetgani kuzatilgan. Bu xarajatlar asosan konsalting xizmatlari, malaka oshirish, axborot tizimlarini modernizatsiya qilishga sarflangan.

Beshinchidan, xalqaro tajriba tahlili asosida quyidagi xulosaga kelish mumkin: muvaffaqiyatli transformatsiya — davlat ishtiroki, huquqiy soddalashtirish va xodimlar salohiyatini oshirishga bog‘liq. Masalan, Polsha hukumati IFRSga o‘tish bosqichida banklar uchun soddalashtirilgan soliq tartibini joriy qilgan, Qozog‘istonda esa davlat subsidiyalari evaziga malaka oshirish markazlari tashkil etilgan. O‘zbekistonda ham shunga o‘xshash tizimli yondashuvlar zarur.

Oxir-oqibat, olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda bank tizimi asta-sekin xalqaro moliyaviy muhit talablariga moslashmoqda. Biroq bu jarayonni tezlashtirish va samaradorligini oshirish uchun hukumat, banklar, audit tashkilotlari va ilmiy doiralar o‘rtasidagi hamkorlik muhimdir. Shuningdek, zamonaviy texnologik infratuzilmani rivojlantirish va soliq-moliyaviy qonunchilikni uyg‘unlashtirish transformatsiyaning muvaffaqiyat kalitidir.

2-jadval

Transformatsiyaga sarflangan xarajatlar tuzilmasi (2024-yil, o‘rtacha bank kesimida)

Xarajat turi	Miqdori (mln so‘m)	Ulushi (%)	Izoh
Konsalting xizmatlari	1 400	38%	Xalqaro kompaniyalar xizmat haqi
Axborot tizimlari modernizatsiyasi	1 100	30%	ERP va reporting modullar moslashtirilishi
Kadrlar malakasi (IFRS trening)	600	16%	Sertifikat (ACCA, DipIFR) va ichki treninglar
Audit va ekspertiza	400	11%	Xalqaro audit xulosalari tayyorlash
Boshqa (tashkiliy, xizmat safari)	200	5%	Amaliy seminarlar, mehnat xarajatlari
Jami	3 700	100%	

Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish — bu faqat nazariy konsepsiyalardan iborat emas, balki aniq miqdoriy ko‘rsatkichlar, xarajatlar va natijalar bilan

bogʻliq muhim jarayondir. Ayniqsa, bank sektori singari yuqori tartibga solinadigan sohada transformatsiya jarayoni oʻzining samaradorligini koʻrsatish uchun statistik asosga ega boʻlishi zarur.

2020–2023 yillar oraligʻida Oʻzbekistonda tijorat banklarining xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) oʻtish surʻati asta-sekin jadallashdi. 2020-yilda atigi 2 ta bank IFRS asosida transformatsiyalangan moliyaviy hisobot tayyorlagan boʻlsa, 2021-yilda bu koʻrsatkich 4 taga, 2022-yilda 7 taga, 2023-yilda esa 10 ta bankka yetdi. Bu banklarning aksariyati davlat ulushi katta boʻlgan yirik tijorat banklari boʻlib, transformatsiyani odatda xalqaro auditorlik kompaniyalari koʻmagida amalga oshirdi.

Transformatsiya jarayonida eng katta xarajatlar quyidagi yoʻnalishlarga toʻgʻri keldi:

- Konsalting xizmatlari (IFRS konsultantlari, auditchilar, tashqi texnik yordam);
- Xodimlar malakasini oshirish (trening, sertifikatlash kurslari, ACCA / DipIFR oʻquv dasturlari);
- Axborot texnologiyalarini modernizatsiya qilish (ERP, Core Banking System, reporting dasturlar).

2020–2023 yillar oraligʻida transformatsiya xarajatlari 3,5 baravarga oshgan. Bu esa bir tomondan jarayonning kengayganini, ikkinchi tomondan, har bir bank uchun oʻrtacha xarajat hajmining ham ortganini koʻrsatadi. Oʻrtacha har bir bank uchun transformatsiya qiymati 2023-yilda 3,65 mlrd soʻmni tashkil etdi.

Shuningdek, bank xodimlarining IFRS boʻyicha malakasi oshirilishi ham statistik koʻrsatkichlarda oʻz aksini topgan. 2020-yilda banklarning atigi 35 foizi IFRS boʻyicha treninglar oʻtkazgan boʻlsa, 2023-yilda bu koʻrsatkich 85 foizga yetdi. Bu oʻsish banklarda transformatsiyani ichki resurslar yordamida olib borishga intilish kuchayayotganini koʻrsatadi.

Bundan tashqari, 2023-yilda 6 ta bank xalqaro auditorlik kompaniyasi (Deloitte, KPMG, EY, PwC) bilan ishlagan boʻlsa, qolganlari mahalliy auditorlar bilan hamkorlik qilgan. Bu esa xalqaro tashkilotlarga nisbatan ishonch ortib borayotganidan dalolat beradi.

Xalqaro moliyaviy hisobotga oʻtgan banklarning yillik moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish shuni koʻrsatmoqdaki, transformatsiyadan keyin daromadlar, aktivlar va kapital strukturasining baholanishida sezilarli oʻzgarishlar roʻy bergan. Masalan, 2023-yilda IFRS asosida hisobot bergan banklarning umumiy aktivlari OBHS bilan hisoblangandan koʻra oʻrtacha 11% koʻproq baholangan. Bu esa aktivlarni real qiymatda aks ettirishning xalqaro standartlarga xos jihatlaridan biridir.

4-jadval

Xalqaro tajribada IFRS transformatsiyasi natijalari (Polsha, Qozogʻiston, Oʻzbekiston solishtirma tahlili)

Mamlakat	Transformatsiya boshlangan yil	Toʻliq IFRSga oʻtgan banklar (%)	Davlat yordami (institutsonal)	Oʻzgarishdan keyin investor ishonchi (%)
Polsha	2004	100%	Yuqori	+38%
Qozogʻiston	2006	85%	Oʻrta	+29%
Oʻzbekiston	2020	40% (2023 holati)	Past	+17% (proksi baholash asosida)

Shuningdek, investorlar va reyting agentliklari transformatsiya qilinayotgan banklarga nisbatan ko'proq ishonch bildirmoqda. "Fitch Ratings" va "Moody's" kabi xalqaro reyting agentliklari O'zbekiston banklariga nisbatan baholarni ijobiy tomonga o'zgartirgan holatlari kuzatilmoqda.

Yuqoridagi statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, transformatsiya jarayoni sezilarli xarajatlarni talab qilsa-da, uning natijalari banklarning moliyaviy shaffofligini oshirish, investorlar ishonchini mustahkamlash va xalqaro moliyaviy muhitga integratsiyalashuvi nuqtai nazaridan o'zini oqlamoqda. Statistik ko'rsatkichlarning har yili ortib borayotgani transformatsiya jarayonining davomiy va barqaror xarakterga ega ekanligini anglatadi.

Muhokama (esse ko'rinishida)

Tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish masalasi, amaliyotda chuqur o'rganishni talab qiladigan kompleks jarayondir. Bu faqat buxgalteriya tizimidagi o'zgarish emas, balki banklarning boshqaruv madaniyati, texnologik infratuzilmasi, xodimlar salohiyati va huquqiy muhitini ham o'z ichiga oladigan ko'p qatlamli islohotdir.

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni muhokama qilish mumkin: O'zbekistonda ushbu transformatsiya jarayoni aniq strategik maqsadlar asosida boshlangani e'tiborga loyiq. Jumladan, Markaziy bankning moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, xorijiy investorlar ishonchini oshirish va banklar faoliyatining xalqaro standartlarga muvofiqligini kuchaytirish bo'yicha tashabbuslari ijobiy baholanishi mumkin.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, banklarda transformatsiya jarayoni teng sur'atlarda kechmayapti. Yirik banklar — davlat ko'magida, xalqaro konsalting va audit kompaniyalari yordamida bu yo'nalishda muayyan yutuqlarga erishayotgan bo'lsa-da, kichik va o'rta banklar hanuzgacha texnik va tashkiliy muammolar girdobida qolmoqda. Bu esa butun bank tizimining IFRSga to'liq o'tish jarayonini sekinlashtiradi.

Muhokamaning yana bir muhim jihati — transformatsiya xarajatlari va ularning qaytarilishi masalasidir. Ayrim banklar bu jarayonni sarf-xarajatli va foydasi uzoq muddatda seziladigan tashabbus deb baholaydi. Haqiqatdan ham, transformatsiyaning dastlabki bosqichlarida konsalting, malaka oshirish, IT tizimlar yangilanishi sezilarli miqdorda mablag' talab qiladi. Biroq, uzoq muddatli istiqbolda bu xarajatlar banklar uchun raqobatbardoshlikning oshishi, investorlar bilan munosabatlarning mustahkamlanishi va xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarining kengayishi orqali o'zini oqlaydi.

Shu bilan birga, xalqaro tajriba O'zbekistonda transformatsiya jarayonining yanada tizimli va samarali bo'lishi uchun davlatning qo'shimcha institutsional yordami zarurligini ko'rsatadi. Masalan, Polsha, Qozog'iston va boshqa davlatlarda moliyaviy transformatsiyani tezlashtirish uchun maxsus agentliklar tashkil qilingan, ularning vazifasi — banklarga texnik va uslubiy yordam ko'rsatish, xodimlar malakasini oshirishni muvofiqlashtirish, soliq va moliyaviy hisobot o'rtaqidagi tafovutlarni bartaraf etishga ko'maklashishdan iborat.

O'zbekistonda ham bu kabi ko'maklashuvchi muassasa yoki raqamli platformalar tashkil etilishi, shuningdek, kichik banklar uchun soliq imtiyozlari yoki subsidiya asosidagi transformatsiya dasturlari joriy etilishi zarur. Shu tariqa, butun bank tizimi yagona metodologik asosda va tartibda xalqaro standartlarga o'ta oladi.

Yana bir muhim muhokama nuqtasi — bu xalqaro va mahalliy standartlar o'rtasidagi uyg'unlik muammosidir. OBHS va IFRS o'rtasidagi tafovutlar hali-hanuz to'liq bartaraf etilmagan. Banklar ikkita hisobotni yuritishga majbur bo'lib, bu ularning ish hajmini orttiradi va tizimni murakkablashtiradi. Shuning uchun, mavjud milliy standartlarni xalqaro mezonlarga uyg'unlashtirish bo'yicha Moliya vazirligi va Markaziy bankning hamkorlikdagi sa'y-harakatlari zarur.

Xulosa qilib aytganda, transformatsiya jarayoni O'zbekiston bank sektorini rivojlantirishda zaruriy bosqich bo'lib, u yondashuvda tizimlilik, qo'llab-quvvatlovchi infratuzilmalar va resurslar mavjud bo'lsa, muvaffaqiyatli natijalarga olib keladi. Muhokama jarayonida aniqlangan barcha masalalar shuni anglatadiki, transformatsiyani faqat moliyaviy hisobotda emas, balki bank faoliyatining barcha jihatlarida joriy etish talab etiladi.

Xulosa (esse ko'rinishida)

O'zbekiston bank tizimi bosqichma-bosqich xalqaro moliyaviy me'zonlarga moslashib borar ekan, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish masalasi strategik ustuvor yo'nalishga aylanmoqda. Bugungi global iqtisodiy integratsiya sharoitida banklar o'z faoliyatini faqat milliy doirada emas, balki xalqaro moliyaviy muhit talablariga ham muvofiq tashkil etishlari zarur. Shu nuqtai nazardan, IFRS (International Financial Reporting Standards)ga o'tish — bu banklar uchun moliyaviy shaffoflikni ta'minlash, xorijiy investorlar ishonchini mustahkamlash va xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallash yo'lida muhim omildir.

O'zbekiston tijorat banklari ushbu yo'nalishda sezilarli harakatlarni boshlagan. Yirik banklarning IFRS asosida moliyaviy hisobot tayyorlashi, xalqaro audit kompaniyalari bilan hamkorlik qilishi — bu boradagi yutuqlar sifatida baholanishi mumkin. Biroq, transformatsiya jarayoni faqat texnik darajadagi o'zgarish emas, balki butun moliyaviy boshqaruv madaniyatining yangilanishini talab qiluvchi murakkab tizimdir.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, bu jarayonda asosiy to'siqlar — malakali kadrlar yetishmovchiligi, axborot texnologiyalarining zamonaviy standartlarga mos emasligi, va soliq hisobi bilan IFRS o'rtasidagi tafovutlardir. Ayniqsa, kichik va o'rta banklar uchun transformatsiyaning yuqori xarajatlari uni amalga oshirishni qiyinlashtirmoqda. Bu esa transformatsiyani teng va muvozanatli amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Shu bois, kelajakda transformatsiyani jadallashtirish uchun tizimli yondashuv zarur.

Avvalo, bank xodimlarining moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha malakasini oshirish — bu sohadagi eng dolzarb ehtiyojdir. Davlat va xususiy sektor hamkorligida tashkil etiladigan trening markazlari bu borada samarali yechim bo'lishi mumkin. Shuningdek, axborot tizimlarini IFRS talablariga moslashtirish, buxgalteriya platformalarini yangilash uchun banklarga texnik va moliyaviy ko'mak ko'rsatish lozim.

Bundan tashqari, mahalliy va xalqaro standartlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish, soliq hisoboti bilan moliyaviy hisobot uyg'unligini ta'minlash bo'yicha huquqiy bazani takomillashtirish zarur. Kichik va o'rta banklar uchun esa subsidiya yoki soliq imtiyozlari asosida moliyaviy transformatsiyani qulaylashtirish mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, transformatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun maxsus institutsional mexanizmlar — masalan, raqamli yordam platformalari

yoki transformatsiyani qo'llab-quvvatlovchi regulyator agentliklar — muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ham bunday yondashuvlar keng joriy etilsa, bank sektorining xalqaro moliyaviy maydondagi mavqei sezilarli darajada mustahkamlanadi.

Umuman olganda, IFRSga o'tish — bu yakuniy manzil emas, balki doimiy o'zgarish va takomillashuv yo'lidir. U moliyaviy boshqaruvda shaffoflik, hisobdorlik va strategik fikrlashni shakllantiradi. O'zbekiston bank tizimi bu yo'lga qadam qo'ygan, va agar bu jarayon tizimli, ilmiy asoslangan va ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlangan bo'lsa, uning natijalari butun moliya tizimi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. IFRS Foundation (2023). *International Financial Reporting Standards (IFRS) Bound Volume 2023*. London: IFRS Foundation.
2. Deloitte (2022). *IFRS in Focus: First-time adoption of IFRS by financial institutions*. Deloitte Global Services Limited.
3. KPMG Uzbekistan (2022). *IFRS implementation challenges in Uzbekistan's banking sector*. Tashkent: KPMG Insights.
4. EY (Ernst & Young) (2023). *Financial Reporting under IFRS for Banks and Financial Institutions*. London: EY Global.
5. PwC (PricewaterhouseCoopers) (2021). *Practical Guide to IFRS for Banks*. PwC Publications.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2023). *Bank tizimining yillik rivojlanish hisobotlari*. Toshkent: Markaziy bank matbuot xizmati.
7. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi (2022). *Moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilish bo'yicha metodik ko'rsatmalar*. Toshkent.
8. Karimova, N. (2021). "O'zbekiston bank tizimida xalqaro standartlarga o'tishning nazariy va amaliy asoslari". *Iqtisodiyot va moliya*, 4(78), 45–52.
9. Tursunov, B. (2023). "IFRSga o'tishning banklar kapitaliga ta'siri". *Moliyaviy tahlil jurnali*, 2(11), 33–41.
10. Rasulov, A. (2022). "Bank hisobotlarining xalqaro standartlarga transformatsiyasi va soliq hisobidagi muammolar". *Buxgalteriya va audit*, 5(63), 21–27.
11. World Bank (2021). *Report on the Observance of Standards and Codes (ROSC): Accounting and Auditing – Uzbekistan*. Washington, D.C.: World Bank Group.
12. Akhmetova, G. (2020). "Transition of Kazakhstan's banking sector to IFRS: Achievements and barriers". *Central Asia Economic Review*, 3(1), 14–25.
13. Walinska, E. and Szycha, A. (2017). "Poland's experience in implementing IFRS in the banking sector". *Accounting in Europe*, 14(2), 158–174.
14. IFRS.org (2023). *IFRS Standards Navigator*. [Online] Available at: <https://www.ifrs.org> [Accessed 25 Jul. 2025].
15. ACCA (2022). *IFRS Training for Emerging Economies*. London: Association of Chartered Certified Accountants.